

INTRODUCTION

While the ruins of Nimrud and Palmyra are turning to dust, and pneumatic hammers destroy priceless works of art of ancient cultures, it is impossible not to mention discussions going on over recent decades about the importance of the image in contemporary culture. These issues are recalled, among others, by David Freedberg in the preface to the Polish edition of his monumental work about the power of images. A native of southern Africa, the scholar wrote his text at a time when in the Middle East the madness of massive-scale destruction of the cultural heritage of humanity was only in its infancy, while the countries of Eastern Europe, liberated from the yoke of communist rule, were getting rid of the remaining symbols of the hated regime, which were most often unsightly and of no artistic value. However, currently it is difficult to compare the two phenomena and it would be an oversimplification to reduce them to a common denominator, which is the fear of the power of symbols and images, regardless of any political, religious or economic conditions.

In recent years in Poland, several publications have been devoted to the relationship between art and politics, among which the collection of essays by Piotr Piotrowski entitled *Sztuka według polityki. Od Melancholii do Pasji* is especially noteworthy. Obviously, those studies have failed to exhaust the subject, consisting of, among others, the phenomena which constitute an emanation of the national mythology, martyrdom and messianism. On the other hand, popular science essays tend to subject those issues to fashionable deconstruction, which is often superficial and methodologically misguided as it is difficult to deconstruct phenomena that are not fully recognized, by relying almost entirely on ideological stereotypes.

The relation of sacred and religious art to political and national motifs, including the martyrdom and messianic ones, defines the axis of the latest issue of "Sacrum et Decorum". In relation to the iconography of St John of Dukla, the issues are discussed by Rev. Cyprian Moryc, focussing on paintings which adorn the parish church in the home town of this saint.

Until recently, one of the largely overlooked areas in the twentieth-century history of Poland was the so-called Volyn massacre, i.e. the extermination of the Polish population living in the borderlands of the Second Polish Republic, conducted by Ukrainian nationalists during the last world war. Renata Rogozińska

WPROWADZENIE

W czasie gdy w pył zamieniają się ruiny Nimrud i Palmiry, a pneumatyczne młoty niszczą bezcenne zbiory sztuki starożytnych kultur, nie sposób nie wspomnieć toczących się na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci dyskusji na temat znaczenia obrazu w kulturze współczesnej. Kwestie te przywołuje między innymi David Freedberg we wstępie do polskiego wydania swej monumentalnej pracy o potędze wizerunków. Pochodzący z południowej Afryki uczony pisał swój tekst, gdy na Bliskim Wschodzie obłęd niszczenia na masową skalę dziedzictwa kulturowego ludzkości znajdował się dopiero w fazie początkowej, a w wyzwolonych spod jarzma komunizmu krajach Europy Wschodniej pozbywano się ostatnich symboli znienawidzonego ustroju, najczęściej szpetnych i niemających większej wartości artystycznej. Obecnie trudno jednak porównywać oba zjawiska i zbyt dużym uproszczeniem byłoby sprowadzanie ich do wspólnego mianownika, jakim jest strach przed siłą symboli i potęgą wizerunków, niezależnie od wszelkich uwarunkowań politycznych, religijnych czy ekonomicznych.

W ostatnich latach w Polsce relacjom między sztuką a polityką poświęcono kilka publikacji, spośród których na uwagę zasługuje szczególnie zbiór esejów Piotra Piotrowskiego *Sztuka według polityki. Od Melancholii do Pasji*. W opracowaniach tych nie udało się oczywiście wyczerpać tematu, na który składają się między innymi zjawiska stanowiące emanację narodowej mitologii, martyrologii i mesjanizmu. Z kolei popularnonaukowa eseistyka chętnie poddaje te zagadnienia modnej dekonstrukcji, która bywa często powierzchowna i metodologicznie nietrafiona, trudno bowiem dekonstruować fenomeny nie do końca rozpoznane, opierając się niemal wyłącznie na ideologicznych stereotypach.

Związek sztuki sakralnej i religijnej z wątkami politycznymi i narodowymi, w tym również martyrologicznymi czy mesjanistycznymi, wyznacza oś najnowszego numeru „Sacrum et Decorum”. W odniesieniu do ikonografii św. Jana z Dukli kwestie te omawia o. Cyprian Moryc, koncentrując się na malowidłach zdobiących kościół parafialny w rodzinnej miejscowości Duklana.

Do niedawna jedną z białych plam w historii Polski XX wieku stanowiła tak zwana rzeź wołyńska – eksterminacja ludności polskiej na kresach II Rzeczypospolitej, dokonana przez nacjonalistów ukraińskich podczas ostatniej wojny światowej. Rysunkom

Stanisława Kulona odnoszącym się do tych tragicznych wydarzeń poświęciła swój tekst Renata Rogozińska, wydobywając mało znany dotychczas wątek twórczości sędziwego rzeźbiarza.

Motywy mesjanistyczno-martyrologiczne i nawiązania do bieżącej sytuacji społeczno-politycznej niejednokrotnie można napotkać w dekoracji Grobów Pańskich, wznoszonych w polskich kościołach w okresie wielkanocnym już od wieku XVI. W czasie zaborów pojawiały się w tych aranżacjach między innymi symbole powstańcze, a w latach 1939–1945 – aluzje do realiów okupacji niemieckiej. W mniej dramatycznych okresach historii Polski przeważają odniesienia o charakterze bardziej uniwersalnym, jak choćby oranżowe uniformy umieszczone w tym roku w jednym z warszawskich kościołów, przypominające o męczennikach chrześcijańskich ginących na Bliskim Wschodzie. Symbolikę narodową wykorzystywaną w dekoracji Bożych Grobów w politycznie burzliwych latach 80. XX wieku przybliży – na przykładzie kościołów Poznania – artykuł ks. Leszka Makówki. Polityczne uwarunkowania sztuki w dobie ruchu kultury niezależnej przewijają się również w rozważaniach Tadeusza Boruty, który prezentując malarstwo krakowskie drugiej połowy XX wieku, podkreśla jednak przede wszystkim znaczenie doświadczenia mistycznego w twórczości artystów tego środowiska.

Przywołany na początku tekst Freedberga odnosi się między innymi do krwawych scen wojennych utrwalonych w fotografii i filmie, wspomniano w nim także o coraz doskonalszych sposobach manipulacji obrazem i rosnącej nieufności odbiorców wobec przekazu wizualnego. W takich okolicznościach trudno dziwić się, że wielu z nich ucieka przed zgiełkiem i okropnością napastliwych obrazów obecnych w przestrzeni profanum w sferę sacrum starych świątyń, gdzie dystans czasowy odbiera wizerunkom ich dosłowną realność, podkreślając element umowności zawarty w konwencjonalnych ujęciach właściwych epokom minionym. W aranżacjach tych (i nowszych) wewnątrz sakralnych często rezygnuje się z nadmiaru dekoracji, aby spokojna, jednolita barwa ścian, najczęściej czysta biel, sprzyjała modlitwie i kontemplacji. Ten nurtujący badaczy instynktowny ikonoklazm wynika zapewne po części z synkretyzmu kulturowego, który odbiera głębsze znaczenie wizerunkom i powoduje zanik myślenia symbolicznego w sekularyzujących się społeczeństwach. Zjawisko ma także swoje bardziej niepokojące oblicze związane z nieudolną, niestaranną konserwacją bądź celowym niszczeniem znajdujących się w kościele dzieł sztuki, o ile nie powstały one odpowiednio dawno, a więc nie chroni ich opieka prawna państwa. Taki los spotyka często malowidła ścienne, zwłaszcza że ich odnowienie łączy się z wysokimi kosztami, których

devotes her text to Stanisław Kulon's drawings relating to those tragic events, and reveals this little-known theme present in the work of the aged sculptor.

Messianic and martyrdom themes and references to the current socio-political situation can often be encountered in the decoration of *the Lord's tombs*, which have been erected in Polish churches during the Easter season since the 16th century. In the period of the partitions of Poland, those arrangements included symbols of the insurrections, while in the years 1939–1945 – allusions to the reality of the German occupation. In less dramatic periods of the history of Poland, the predominant references have been ones with a more universal character, such as the orange uniforms displayed in a Warsaw church this year, reminiscent of Christian martyrs dying in the Middle East. The national symbols used in the decoration of *the Lord's tombs* during the politically turbulent 1980s are discussed, using the example of churches in Poznań, in the text by Rev. Leszek Makówka, published in the current issue of "Sacrum et Decorum". The political conditioning of art in the period of the Independent Culture Movement is also present in the reflections by Tadeusz Boruta, who, presenting Krakow's painting of the late 20th century, stresses above all the importance of mystical experience in the work of the artists of that circle.

Freedberg's text mentioned at the beginning refers, among other things, to bloody war scenes captured in photography and film; it also deals with increasingly sophisticated methods of image manipulation and the growing distrust of viewers towards the visual message. Under such circumstances, it is hardly surprising that many of them flee from the turmoil and horror of aggressive images present in the sphere of the profane into the realm of the sacred space of old churches, where the temporal distance deprives images of literal realism, emphasizing the element of arbitrariness contained in the conventional renderings characteristic of past epochs. In those (and more recent) arrangements of church interiors, artists often depart from the excess of decoration in favour of calm, uniform colour for the walls, usually pure white, conducive to prayer and contemplation. This instinctive iconoclasm, puzzling to researchers, probably stems partly from cultural syncretism, depriving images of deeper meaning and causing the decline of symbolic thought in increasingly secularised societies. The phenomenon also has a more disturbing aspect related to incompetent, careless conservation or deliberate destruction of works of art found in churches, which are not protected by state guardianship unless they were created a sufficiently long time ago. Such is the fate that often befalls murals, especially since their restoration is connected with high costs which

can be avoided by employing amateurs with limited knowledge and skills or, simply, by painting over the unwanted compositions. That is the reason why, in the study of contemporary sacred art, texts that document and analyse murals are of so much importance. In the present volume, an effort of this kind is undertaken by Hubert Bilewicz, who attempts to reconstruct the now non-existent frescoes by Zofia Baudouin de Courtenay in the churches of Gdańsk.

Moreover, the combination of politico-religious relations in the former state of Prussia is discussed in the paper by Rev. Marek Jodkowski, who presents the ideology behind the architecture and decor of one of the churches in Giżycko. Topics present in the previous volume are continued by Krystyna Czerni in her text devoted to the work of Jerzy Nowosielski.

Placing another volume of "Sacrum et Decorum" in readers' hands, the editors hope that the studies and materials contained within it will meet with as much kind interest as did the papers published on the pages of our journal in the previous seven years.

The Editors
Translated by Agnieszka Gicala

można uniknąć, zatrudniając amatorów pozbawionych wiedzy i umiejętności albo – po prostu – zamalowując niechciane kompozycje. Dlatego w badaniach nad współczesną sztuką sakralną tak duże znaczenie mają teksty dokumentujące i analizujące malarstwo ściennie. W niniejszym tomie trud tego rodzaju podjął Hubert Bilewicz, dokonując próby rekonstrukcji nieistniejących już fresków Zofii Baudouin de Courtenay w kościołach Gdańska i Sopotu.

Specyficzny spłot zależności polityczno-religijnych na terenie dawnych Prus omawia w swoim artykule ks. Marek Jodkowski, prezentując treści ideowe architektury i wystroju jednej ze świątyń Giżycka. Za swoistą kontynuację wątków poprzedniego tomu uznać natomiast należy artykuł Krystyny Czerni poświęcony twórczości Jerzego Nowosielskiego.

Oddając do rąk Czytelników kolejny numer „Sacrum et Decorum”, redakcja żywi nadzieję, że zamieszczone w nim studia i materiały spotkają się z równie życzliwym zainteresowaniem, jak artykuły publikowane na łamach naszego pisma w poprzednich siedmiu latach.

Redakcja